

HİKMET-AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ
[JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]
YIL 8, SAYI 17, GÜZ 2022

Arş. Gör. Dr. Ergin ALTUNSAK

Aksaray Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Aksaray/TÜRKİYE
erginaltunsabak.ea@gmail.com
ORCID

**TOPLUMSAL CİNSİYET
BAĞLAMINDA SOSYAL VE
KÜLTÜREL MEKÂN OLARAK
YAYLA; ÇAĞLAYAN YAYLASI
ÖRNEĞİ**

HIGHLAND AS SOCIAL AND
CULTURAL SPACE WITHIN THE
CONTEXT OF SOCIAL GENDER; THE
EXAMPLE OF ÇAĞLAYAN HIGHLAND

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Yükleme Tarihi: 11.05.2022
Kabul Tarihi: 01.09.2022
Yayımlanma Tarihi: 31.10.2022

Article Information: Research Article
Received Date: 11.05.2022
Accepted Date: 01.09.2022
Date Published: 31.10.2022

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.

Atıf/Citation

Altunsabak, Ergin, "Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Sosyal ve Kültürel Mekân Olarak Yayla; Çağlayan Yaylası Örneği", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, Yıl 8, Sayı 17, Güz 2022, s. 322-335.

Altunsabak, Ergin, "Highland As Social and Cultural Space Within the Context of Social Gender; the Example of Çağlayan Highland", *Hikmet-Journal of Academic Literature*, Year 8, Volume 17, Fall 2022, p. 322-335.

10.28981/hikmet.1115458

Arş. Gör. Dr. Ergin ALTUNBASAK

**TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA SOSYAL VE KÜLTÜREL MEKÂN OLARAK
YAYLA; ÇAĞLAYAN YAYLASI ÖRNEĞİ**

**HIGHLAND AS SOCIAL AND CULTURAL SPACE WITHIN THE CONTEXT OF SOCIAL
GENDER; THE EXAMPLE OF ÇAĞLAYAN HIGHLAND**

ÖZ

Yaylacılık, genel itibariyle ekonomisi hayvancılığa dayanan köylerin yaz aylarında daha geniş ve bol otlaklara ulaşmak için gerçekleştirdiği bir faaliyettir. Ancak bu çalışmanın örnekleme olan Kars'ın Çağlayan Köyü'nün yaylasında yapılan gözlem ve yaylaya çıkan kadınlarla yapılan derlemelerden hareketle, yaylanın ekonomik işlevi ile birlikte köylü kadınlar için sosyal ve kültürel bir işlevinin de olduğu kanısına varılmıştır. Bu nedenle yaylacılık faaliyeti toplumsal cinsiyet çalışmaları bağlamında da ele alınabilir. Yaylacılık yapan kadınlar, yılın yaklaşık iki ayını yaylada geçirmektedirler. Bunun haricinde ise köyde yerleşik bulunmaktadırlar. Bu kişiler köylerde ulaşımın, barınmanın kolaylıklarından faydalanan insanlar olmalarının yanı sıra akıllı telefon, televizyon gibi ürünlerin de kullanıcılarıdır. Araştırmanın yapıldığı yaylada ise elektriğin bulunmadığı gibi barınma, ulaşım ve iletişim gibi alanlarda da güçlükler yaşanmaktadır. Bu güçlükleri yaşasalar da yaylacılık faaliyetine katılan kadınların ifadelerinden yaylada daha fazla vakit geçirmeyi köyün veya kentin imkânlarına tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Buradan hareketle öncelikle yaylacılık faaliyetine katılım sağlayan kadınların bahsedilen zorluklara rağmen orada bulunma arzularının nedeni sorgulanmaktadır. Bu sayede ekonomik öneminin yanı sıra kadınlar için yaylanın sosyo-kültürel işlevi de açığa çıkmaktadır. Bu değerlendirmeler, kadınların yaylada diğer mekânlardan farklı olarak gerçekleştirdikleri faaliyetler göz önünde bulundurularak gerçekleştirilmektedir. Böylece yayladaki kadınların köye göre toplumsal cinsiyet rollerinin alanını genişlettiği de söylenebilir. Sonuç olarak alandan edinilen verilerden hareketle zorluklarına rağmen kırsaldaki kadınlar için yaylacılığa olan motivasyon, ekonomik işlevinin yanı sıra kadınların buradaki toplumsal cinsiyet rollerinin çoğalmasından ve sosyo-kültürel bir mekân olmasından gelmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Mekân, Toplumsal Cinsiyet, Yayla, Çağlayan Köyü.

ABSTRACT

Transhumance is an activity carried out by the villages, whose economy is generally based on animal husbandry, in order to reach wider and more abundant pastures in the summer months. However, based on the observations made in the plateau of Çağlayan Village of Kars, which is the sample of this study, and the compilations made with the women who went to the plateau; the study has been prepared with the approach that transhumance can be evaluated in the context of gender studies as well as its economic and cultural functions. Transhumance women spend about two months of the year on the highland. In the rest of the year, they are settled in the city center or in the village. In addition to being people who benefit from the convenience of transportation and settlement in the city center or in the villages, they are also users of products such as smart phones and televisions. On the other hand, they experience difficulties in areas such as accommodation, transportation and communication in the highland. However, they are deprived of the opportunities of the village or the city to spend more time here. From this point of view, the reason for the desire of women participating in transhumance activities to be there despite the difficulties mentioned is questioned. In this way, in addition to its economic importance, the socio-cultural function of transhumance for women is also revealed. These evaluations are carried out by taking into account what women do in the highland differently from other places. Thus, it is concluded that with change of place of the productive woman identity from the highland to the city, gender roles have also changed. As a result, based on the data obtained from the field, the motivation for transhumance for rural women, despite the difficulties, comes from the increase in gender roles of women and the fact that it is a socio-cultural space, in addition to its economic function.

Keywords: Woman, Place, Gender, Highland, Çağlayan Village.

Giriş

Yaylacılık faaliyeti, geçici bir yerleşim yeri ve geçim kaynağı olarak kırsal yaşamın kültürel ve ekonomik parçalarından birisi olup fiziki bir mekân olarak yayla ise oviden yüksek yerlerde dağlık alanda bulunan geçici süreliğine yaşam sürülen; taş, ahşap veya çadır yapıları ifade eder.¹ Bu yapılar bölgelerin coğrafi ve iklim şartlarına göre değişiklik gösterebilmektedir. Örneklem alanında ise hem yapının kendisine hem de yapıların bulunduğu yerleşim alanının tamamına yayla adı verilmektedir. Yaylalar, yerleşik bulunulan köylerden veya kasabalardan daha yüksek kesimlerde yer alması nedeniyle yaylacılık faaliyetinin başlangıcı “yaylaya çıkma”, bitişi ise “yayladan inme” olarak adlandırılır. Yaylacılık, Türkiye’nin çeşitli bölgelerinde ekonomik veya kültürel olarak farklı amaçlarla gerçekleştirilmektedir. Bu çalışmanın mekânı olarak belirlenen Kars’ın Merkez Çağlayan Köyü yaylası ise tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin birlikte yapıldığı köylerin geçici yerleşim yerlerini ifade eden ve erkeklerin yaz aylarında köyde tarım faaliyetlerini sürdürürken kadınların da yaylada hayvancılık faaliyetlerini sürdürdüğü, yılın yaklaşık iki ayının geçirildiği yaylacılık şeklini ifade etmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada ele alınan yaylacılık tipi, turizm vs. amaçlı değil temelde hayvancılık için gereken geniş meralara ulaşma, hayvanları yaz aylarının sıcağından koruma, tarım faaliyetlerini köyde rahatlıkla yürütme gibi ekonomik kaygılarla gerçekleştirilmektedir. Bu tip yayla mekânının sakinlerinin kadınlar olması nedeniyle ise yayla, ekonomik amacı ile birlikte kadınlar için sosyo-kültürel bir işlev görmektedir.

Çalışmada öne sürülen, yaylanın toplumsal cinsiyet bağlamında sosyal ve kültürel işlevine yönelik görüşü destekleyebilmek için alan araştırmasının yapıldığı yaylaya çıkan ve daha önceki yıllarda yaylaya çıkmış olan toplamda 10 kadın ile yarı yapılandırılmış sorular ile derleme gerçekleştirilmiştir. Yaklaşık 60 hanenin bulunduğu köyde hayvancılığın azalması nedeniyle yaylaya çıkan kadın sayısının azalması görüşme yapılan kadınların sınırlılığının da nedeni olmuştur. Daha önceki yıllarda yaylada bulunan ancak artık hayvancılığı bırakma veya sağlık nedeniyle yaylaya çıkamadıkları için daha fazla katılımcı ile derleme gerçekleştirilememiştir. Görüşmelerde öncelikle yaylaya çıkan kadınların yaylada bulunmalarına yönelik memnuniyetleri sorgulanırken sonrasında yaylanın onlar için neler ifade ettiklerine yönelik sorular yöneltilmiştir. Yaylada görüşülen 10 kadından 2’si yaylaya istekle çıksalar da özellikle ekonomik gerekçesi için orada bulduklarını belirtmektedirler. Ancak diğer 8 kadın ise hayvanlarının çok az olduğu zamanlarda da yaylada bulduklarına ve yaylaya çıkmanın ekonomik değeri ile birlikte sosyal işlev yüklendiğine yönelik ifadelerde bulunmuşlardır. Çalışmanın dayanakları bu kapsamda kadınların burada kısaca özetlenen yaylaya karşı olumlu tutumlarından ve cevaplarından oluşturulmuştur. Bu anlamda yaylanın Çağlayan Köyü örneğinde kadınlar için sosyal ve kültürel işlevlerini tartışmadan önce yaylaya neden ekonomik değerinden öte anlam yüklenildiğini açığa çıkarmak için yaylayı mekân bağlamında

¹ Yayla ve yaylacılık faaliyeti hakkında detaylı bilgi için bkz: Emiroğlu, 1977; Kutlu, 1987; Polat, 2011; Doğanay ve Coşkun, 2013.

değerlendirerek mekân farklılığının toplumsal cinsiyet üzerindeki etkisine değinmekte fayda bulunmaktadır.

I. Toplumsal Cinsiyet ve Mekân Bağlamında Yayla

Yayla mekânını toplumsal cinsiyet bağlamında ele alırken buradaki kadın kimliğinin belirleyicilerini de açıklamak gerekir. Çünkü yayla, kentsel mekân alanında kendini üretim sürecine dâhil etmiş ve kendisini bu mekânda kimliklendirmiş bir kadın ile kırsal mekândaki bir kadın için aynı anlamı ihtiva etmeyebilir. Judith Butler'in "kadınlar teriminin ortak bir kimliği ifade ettiği varsayımı da feminizm için siyasi bir sorun teşkil ediyor" (2014: 46) ifadesiyle kadın teriminin bu çalışmada da yeterince belirleyici olmadığı görüşü burada kendisine yer bulmaktadır. Bu nedenle çalışmada ele alınan kadın kimliğini oluşturanlar, ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanan ve gündelik yaşam pratikleri yayladan köye, köyden kente kadar uzanan ailelerin üretici konumunda olan aynı zamanda eş, anne ve nine gibi statüler taşıyan kişilerdir. Dolayısıyla buradaki kadınlar yaylayı diğer kırsal mekânlardan farklı olarak anlamlandırdıkları gibi bu mekân da kadınlara daha farklı misyon yüklemektedir. Ekin Akbaş Arpacı'nın ifadelerinde aktardığı gibi:

Kısacası, mekânlar içinde barındırdıkları bedenlerin yaşama ve birbirleriyle ilişkilene biçimlerinin bir sonucu olarak şekil alır ve tanımlanır. Öte yandan, mekânlar nasıl barındırdıkları bedenler üzerinden tanımlanıyorsa, bedenler de içinde buldukları mekândan bağımsız düşünülemez. Bu karşılıklı bağımlı ilişki, aynı zamanda her iki ögenin de birbirinden etkilenmesi ve birbirlerine göre şekillenmesi sonucunu doğurur (2019: 4).

Bu bağlamda öncelikle yayla mekânının niteliğini ele almak, ardından kadınların bu mekâna yükledikleri değeri tartışmak gerekir. Kentsel mekân bağlamında yürütülen tartışmalarda kadının mekânı evi ve işi olarak ikiye ayrılmaktadır. Buna ilişkin olarak, 17. ve 18. yüzyıllar boyunca kadının eş ve anne olarak eve ait olduğu varsayımının neredeyse evrensel olduğunu belirten Josephine Donovan, 18. yüzyılın ortasından itibaren ve 19. yüzyılın başında tarihsel dönüşümlerin özellikle sanayi devriminin, kadını özel alanda tecrit ederek, işyeri ile ev mekânını birbirinden ayırdığını (2010: 19) ifade etmektedir. Mekân ayırımının söz konusu olmasıyla birlikte kamusal mekân ve özel mekân tartışmaları yürütülürken toplumsal cinsiyet rolleri de bu yönde yeniden şekillenmeye başlamıştır. Akbaş Arpacı, Henri Lefebvre'nin toplumsal mekâna ilişkin "(Toplumsal) mekân (toplumsal) bir üründür" (2014: 56) iddiasını açıklarken sosyal ilişkiler ve bedenler barındıran toplumsal mekânların bu ilişkiler ve bedenler tarafından şekillenerek oluşturulduğu (2019: 4) görüşünü dile getirmektedir. Akbaş Arpacı, özel mekân ve kamusal mekân ayırımını ise "özel mekânlar hâlihazırda sahiplenilmiş ve diğer insanların erişimine kapatılmış alanlar hâline gelmektedir (2019: 6) cümleleriyle dile getirmektedir. Bu kısa mekân ayırımı özetinin neticesinde; yayla mekânının kadınlar tarafından şekillendirilen ve farklı anlamlar yüklenen bir mekân olduğunu, bu mekânın da kadınları diğer mekânlardan daha farklı rollerle donattığını söylemek mümkündür. Bu etkileşimi açığa çıkarmak ve bu mekânın kadın için amaç ve önemini daha net ortaya koyabilmek üzere yaylayı ele alırken mekânsal fonksiyonunu gözden

kaçırmamak gerekir. Mekân ve kadın ilgisine yönelik birçok görüşe ek olarak Ayten Alkan, *Cins Cins Mekân* adlı kitabın giriş bölümünde Çağatay Keskinok'un "Mekânın Siyaseti" adlı dersinin kazanımlarından bahsederek mekâna ilişkin olarak "...mekânın toplumsal olarak üretildiği... toplumsal failerin etkinlikleriyle (yeniden) yapılandığı, (yeniden) üretildiği ve dönüştüğü, dolayısıyla toplumsal failerin nesnel ve öznel deneyimlerinin mekâna anlam yükleyip onu (yeniden) tanımladığı..." (2013: 9) sözlerine yer vermektedir. Ayrıca Alkan bu görüşüne "...mekânsal biçimlerin de failerin davranış kalıplarında belirli etkiler yarattığı..." (2013: 9) cümlesini eklemektedir. Mekân ve davranış kalıpları arasındaki bu ilgi, yaylanın da diğer kırsal mekânlardan ayırt edilmesini sağlayan temel kıstas olabilir. Mekânı kültürelleştirilen bir görüş olarak da değerlendirilebilecek bu ifadeler yayla mekânı ve kadın arasındaki ilgiyi de açığa çıkarır niteliktedir. Buradan hareketle kadının başka bir etkileşim ortamına girmesi yönüyle yaylaların mekân bağlamında da birer kamusal mekân olarak değerlendirilmesi mümkündür. Çünkü yayla kadınlara buldukları diğer mekânlardan çok daha fazla sosyalleşme ve toplumsal cinsiyet rollerini artırma ve deneyimleme imkânı sunmaktadır. Bu sosyalleşme ve deneyimleme ise kadınların yaylaya çıkma arzusunu; yani bir nevi agoraya çıkma arzusunu desteklemektedir.

II. Yaylayla Birlikte Agoraya mı Çıkma?

Yaylacılık, kadınların gündelik pratiklerinde olduğu gibi psişik dünyasında da kentten ve hatta köyden çok daha farklı ve fonksiyonel bir alan açmaktadır. Bunun en başında ise agoraya çıkma arzusu gelmektedir. Zehra Kaplan agora için şu ifadelerle yer vermektedir: "İnsanların antik çağlarda toplandıkları, çeşitli ticari faaliyetlerde buldukları, her türlü sosyal, dinî, politik toplantıları yürüttükleri olabildiğince geniş açık alanlara Yunancada "agora" ismi verilmiştir. Buradan türetilen agorafobi ise "açık alan korkusu" anlamına gelmektedir" (2021: 86). Buradan hareketle yaylacılık faaliyetini sürdüren kadınların yayla mekânına yönelik olumlu tutumları "agoraya çıkma" olarak tanımlanabilir. Ancak Kaplan, özellikle evli kadınların agorafobi yaşadıklarını belirterek, koşulsuz adanmışlıkların kadının özel alan dışına çıkmak istememesini, yani agorafobiyi tetiklediğini belirtmektedir (2021: 88). Bu noktada dikkat çekici husus ise yaylacılık deneyimini yaşamış bazı kadınların agorafobiye karşın yayla aracılığıyla agoraya çıkma arzusunu yaşıyor olmalarına yönelik soru işaretidir. Bu arzu daha önce yayla ile birlikte agoraya çıkan kimi kadınların agorafobiyi yenerek agoraya çıkma deneyimini yaşamış olmalarından kaynaklı olabilir. Kadınların yaylada kendilerine daha fazla sosyal bir hareket alanı açmaları bu arzuyu tetikliyor olabilir. Çağlayan yaylasında derleme yapılan kadınların ortak noktada bulunduğu hususlardan birisi budur.

Kaynak kişilerden Farizet Uyanık, yayladaki kadınların işlerini bitirdikten sonra bir araya gelerek yaptıkları sohbetlerin ve eğlencelerinin yaylanın en güzel taraflarından biri olduğunu belirterek ifadelerini şu şekilde sürdürür: "Köyde kimse kimse ile görüşemiyor. Ama burada erkek yok ya, erkek yükü ağırdır. Bunların evinde bir erkek olsa gidip o topluluğa karışamaz". Yaylanın kadınlara açtığı hareket alanını başka bir görüşmede Gülşah Manap'ın Uyanık'la aynı cümleyi kurmasından görmek mümkündür. Kadınların burada başbaşa olmalarından memnuniyetini dile getiren Manap, Uyanık gibi "Bir erkeğin mesela yükü çok ağırdır." ifadesini

kullanmaktadır. Öte yandan Sebahat Tekçe'nin burada yaptıkları iyi ya da kötü her şeyden kendilerinin sorumlu olmalarının kendilerine rahatlık sağladığını dile getirmektedir.

Yaylada görüşme yapılan 24 yıldır yaylaya çıktığını “yayladan geri kalmadım” sözüyle dile getiren kaynak kişilerden Gülşah Manap'ın ifadeleri yaylanın kadınlara daha açık bir hareket alanı açtığını göstermektedir. Bir ineği olduğu zaman bile yaylaya çıktığını ifade eden Manap, şimdi hayvan çoğalmasına rağmen yaylaya olan isteklerinin azaldığını dile getirmektedir. Manap'ın bu ifadeleri yaylanın ekonomik motivasyonun sosyal işlevinin arka planında kalabildiğini de göstermektedir. Yaylaya çıkmasındaki en önemli etkenlerden birisini; “Burada yaylaların yakın olması, herkesin yaylasının müsait olması nedeniyle görüşme fırsatımız daha çok oluyor. Ben kadınlarla konuşmayı, içimi boşaltmayı çok istiyorum. Bunu yaylada yapmak çok uygun. Çünkü her evde sadece kadının olduğunu bildiğin hem de hemen herkesin iş saati ve boş saati belli olduğu için çekineceğin bir durum olmuyor” ifadeleriyle dile getirmektedir.

Hastalığının şiddetinin arttığı son yıllara kadar; 70'li yaşlarında yaylaya çıkma arzusundan kayınavlidesinin vazgeçmediğini dile getiren Gültaç Altunsabak, son yıllarda etkisini sürdürmese de yaylaya özellikle eski kadınların daha istekli çıktıklarını belirtmektedir. Yaylaya çıkmanın eskiden daha zor olmasına karşın neredeyse bütün köyün kadınlarının çıktığını da ekleyen Gültaç Altunsabak, bu nedenle yaylada hareketliliğin ve kadınların kendi aralarında görüşmelerinin de daha yoğun olduğunu, bunun da yaylayı o kadınlar için daha cazip bir yer haline getirdiğini düşündüğünü ifade etmektedir.

Kadınlar yaylaya çıkma deneyimiyle eril tanım içinde kendilik inşa etme olanağı bulmaktadır. O nedenle ev içinde tanımlanmış, özel alanı içselleştirmiş kadınlar bir agorafobiye sahipken yaylaya çıkan kadınlar aksine eril tanım içinde varlık gösterme fırsatı yakaladıkları 'agora'ya çıkma arzusu ile doludurlar. Ev, şeklen 'kapalılığı' ile adeta kadının kimlik oluşturma sürecine akseder ve kadın evle bütünleşir. Bu, kadının kapatılmışlığını, sınırlılığını, erkek karşısındaki ikincil konumunu pekiştirmesini beraberinde getirir. Oysa agoraya çıkış kadına daha özgür bir alan açar. Yaylada üstlendiği sorumluluklarla kadın, ev içindeki babanın konumunu elde eder aslında. Bu, eril tanım içinde varlık göstermesini sağlayan bir konumdur. Bu noktada kadın aslında ona vazedilen dişil tanımın dışına çıkmayı başarır. Ev içindeyken duyguyla eş görülen ve annelikle özdeşleştirilen kadın, yaylada akıl ile de temsil olunmaya başlar. Donovan'ın da Machivelli gibi isimlerin görüşlerinden hareketle aktardığı gibi genel kabule göre akıl erkekle özdeştir ve duyguları hep akıl yönetir. “...yerinde tutulması, ya da kamusal alanda yolunu kaybederlerse zalimce boyun eğdirilmesi gereken kadınların dünyası akıl dışı alandır” (2010: 64). Yayladaki kadınlar ise akli eline alan sorumluluk sahibi, geçimini yapabilen, çözüm üreten oldukça aktif bir pozisyon elde eder. İşte bu noktada da annelikle kutsanmanın ötesine geçer ve aile içinde babanın konumunu elde eder. O nedenle yaylacı kadınlar agoraya çıkma arzusuyla doludurlar. Böylece yaylanın yukarıda belirtilen sosyal hareket alanı genişletmesiyle birlikte kadına üretim süreci ve başka etkenlerle erk vermesi bunun da toplumsal cinsiyet rollerini artırdığını söylemek mümkündür. Bu sayede gündelik yaşama dair ulaşım, güvenlik,

üretim gibi alanlarda birçok deneyimi gerçekleştirme fırsatını yaylada yakalayan kadının agora arzusunu artıran bir diğer hususun da bu deneyimlerle yaylada inşa edilen kadın temsili olduğu söylenebilir.

Yaylada sorunlara çözüm bulmanın bir mecburiyet olduğunu ifade eden Sema Altunsabak, bu mecburiyetin normalde yapmadıkları veya yapamadıkları işleri kendilerinin yapmalarını sağladığını belirtir. En azından köyde olası bir yapı tamirati olduğunda kendisinin eşinden tamirati yapmasını beklerken, burada kendisinin yaptığını söylemektedir. Tekrar köye döndüğünde ise yaylada yapabildiği işleri yine köyde eşinden beklediğini aktarmaktadır. Buna benzer bir ifadeyi Hülya Altunsabak ise “köyde bir şeyi yapacak olduğumuzda elbette bir müdahale söz konusu oluyor. Ancak burada kendi işim için nasıl gerekiyorsa kullanacağım eşyayı da, malzemeyi de kendim ona göre ayarlayabiliyorum.” şeklinde dile getirmektedir. Keziban Oran’ın yayladaki gündelik yaşama dair “burada ne yapıyorsak özümüz yapıyoruz” cümlesi de yine bu düşünceyi destekler niteliktedir.

Yayladaki üretim sürecinin tamamını kadının yönetmesi, şehir ve köyde erkeklerle paylaştığı erki tamamen elinde bulundurmasını sağlamaktadır. Erki elinde bulunduran kadın, yaylada öz varlığını üretim sürecinde icra ettiği ve “mensil”² adını vererek daima övüdüğü ürünüyle birlikte sergilemektedir. Bir nevi kadın var olan potansiyelinin tamamını yaylada açığa çıkarabilmektedir. Bunu ise üretici kadınların işini iyi yaptığının göstergesi olan üretim pratiklerine karşı yaklaşımlarında görmek mümkündür. Kaplan’ın aktardığı üzere “Ev içi rollerden bir erkeğe ait olma anlamı taşıyan zevcelik, çocuk bakımıyla ilgili sorumlulukları neredeyse tek başına üstlenmeyi gerektiren annelik ve bir erkeğin her türlü yaşam konforunu sağlamak icap eden ev hanımlığı kadını bağımlılığa, güvensizlik ve yetersizlik duygularına sürükler”(2021: 88). Yaylada yapılandırılmış bu ev hanımlığı rolünün dışına çıkan kadın, toplumsal cinsiyet rollerinin ötesinde doğal yetkinliğini icra etme fırsatını da yakalar. Yaylaya çıktığı andan köye döneceği zamana kadar üretimi ve bir nevi yayla ekonomisini kendisi yöneten kadın, köyde erkeğin aldığı sorumlulukları almasının farkındalığıyla hareket etmektedir. Rol paylaşımı mümkün olmamakta bu da oradaki kadının üretim sürecini motive etmektedir. Buna ilişkin olarak Makbule Manap, “Burada sütte peynirime karışım yok.” ifadelerini kullanarak ortaya çıkan ürünle de doğrudan emeğinin somut karşılığını görme imkânı olduğunu belirtir. Öte yandan köyde sağılan ineklerin sütü mandıraya satılmaktadır. Bu durum da köyde kadınların üretim sürecinde bir kesintiye uğramasını ve hayvancılık ekonomisinin daha fazla erik alanda kalmasını sağlamaktadır. Yaylaya dolaşmaya gelen mandıracıyı bir gün yaylada gördüğünde sütü kendisinin işleyemeyeceğinden endişelenen Makbule Manap’ın bu endişesi yayladaki üretim sürecinde kadının erki ele geçirdiğine işarettir. Köyde kadınlar tarafından sağılan süt doğrudan satılırken yaylada ise süt, kadınlar tarafından işlenerek kendilerinin ve yakın çevrelerinin kışlık yağ ve peynir ihtiyacı için kullanılır. Yaylacılıkla mutfaktaki temel gıda maddelerinden bir kısmı bu sayede sağlanmış olurken, köyde kadınların bu ürünler için erik alandan

² Çağlayan yaylasında ve yaylanın bulunduğu yörede üretilen süt ürünlerinin geneline verilen ad.

beklentiye girmesi de engellenmektedir. Kısaca köyde elde edilen sütün getirisi ile doğrudan erkekler ilgilenmiş olurken, yaylada hayvanlarından elde ettiği sütün ürüne dönüşmüş hâlini elde eden kadınlar kendilerine üretimde de daha geniş bir alan açmaktadır. Çünkü Kaplan'ın da bahsettiği gibi “Ekonomik geçim kaynağının değişmesi, kadın ve erkeğin görev ve statüsünün farklılaşmasına yol açar. Bu çerçeveden bakıldığında, toplama ve avcılıkla geçinen bir toplumdaki tarımsal üretime dayalı bir topluma geçilmesi toprak mülkiyetini, bu da beraberinde iktidar düşüncesini getirir” (2021: 14). Tarımsal üretimin yapılmadığı dolayısıyla bireysel toprak mülkiyetinin söz konusu olmadığı yaylada erkeğin bu iktidar alanını kaybetmesiyle de yayla, kadın için bir statü mekânına dönüşmektedir.

Toplumun değer yargıları ve toplumsal cinsiyet, iktisat özelinde düşünüldüğünde, erkek faaliyetlerinin iktisadın merkezinde konumlandırılması sebebiyle kamusal alanda/iktisatta/üretimde/piyasada belirleyici, söz ve itibar sahibi erkek olur. Özel alana mahsus hâle getirilen kadın ise kamusal alanın/iktisadın/üretim dışında bırakılması dolayımında ekonomik anlamda ikincilleşir (Kaplan, 2021: 14-16).

Kaplan'ın üzerinde durduğu üretim ve iktidar arasındaki ilintinin, tarım ve ormancılık gibi toprağın temel kaynak olduğu mekânlardaki yansımalarına Vol Plumwood'un üçüncü dünyada yüksek teknolojiye dayalı tarım ve ormancılığa dayalı düşünceleri de örnek verilebilir. Plumwood, bunun ekolojiye duyarsız olmanın yanı sıra ayrıca erkeğin, erkeklerin iktisadi kontrolünü kadınların aleyhine artırdığı (2004: 25) görüşü üzerinde durmaktadır. Kadın, üretim sürecini dolayısıyla doğrudan ekonomiyi ele geçirdiği yaylada ikincil konumundan ayrılmaktadır. İktisadi rolünü ele geçiren kadının, yaylanın barınma ve beslenme zorluklarını ikinci plana atarak yaylada kalma süresini uzatma çabası, bu yaklaşıma göre oldukça yadırganamaz bir hâle gelmektedir. Faik Gür, çalışmasında tütün üretiminde kadın emeğinin önemini vurgularken, üretim organizasyonunda sorun çözücü bir pozisyonda olmalarının, toprağın değerinin kritik konumunu yitirmesi ve emeğin en önemli girdi olmasının, emek kullanma biçimlerinde etkin rol almalarının sadece emek vererek değil emeği organize ederek bunu yapmalarının kadının konumunu güçlendiren unsurlar olduğunu aktarmaktadır (2016: 154). Burada da yine toprağın gereken önemi yitirdiği bir mekân ve üretimden bahsedilmektedir. Yayladaki üretim organizasyonuna da kadınların sahiplik yapması, Gür'ün de üzerinde durduğu “kadının ataerkillikle pazarlığının” (2016) farklı coğrafya ve üretim süreçlerindeki ortak göstergelerinden biri olmaktadır.

Kadının sadece cinsiyet temelli statü aldığı toplumlarda, varlığını cinsiyetin ötesinde ve üretim alanının zirvesinde inşa ettiği bir mekân olarak göz önünde bulundurulduğunda yayla, kadınlar için sığlaştırılmış düşünce alanlarını aşan bir işlev görmektedir. Kadının, sınırları belirlenmiş bir üretim sürecinin parçası olarak o üretim sürecini yönetirken kendisini basmakalıp kadın algısının dışında hissetmesi onu yaylacılıktan geri koymayan temel motivasyonlardandır. Hayvanların sayımının yapılıp, tamamlanıp, sağılıp, sağlık kontrollerinin yapılmasının ardından yörede “nahır” adı verilen yaylıma gitmek üzere hayvan topluluğuna katılmasına kadar bütün iş takibini yayladaki kadınların kendisi yürütmektedir. Yine elde edilen süttü hangi ürünün elde edileceği, ürünlerin muhafazası, korunması gibi bütün süreç kadınlar tarafından yürütülmektedir. Oysa köyde aynı iş süreci erkeklerle birlikte

yürütülmekte dolayısıyla kadınların üstlendiği sorumluluk azalmaktadır. Hülya Altunsabak, buna ilişkin olarak “Yayladaki sorumluluklar bizi endişelendirirken aynı zamanda daha canlı hissettirmektedir.” ifadesi oradaki toplumsal cinsiyet rollerinin farkındalığını da göstermektedir.

III. Geleneksel Bilginin Mekânsal Değeriyle Toplumsal Cinsiyet Rollerine Etkisi

Kadın, yaylada cinsiyet rollerini aşarak geçmişten beri süregelen deneyim ve bilgisini sergileyeceği ve bunu kendinden sonrasına aktaracağı bir mekânı elde etme fırsatı bulmaktadır. Böylece yaylacılık sürdürdükçe o faaliyete dair ve kadına ait geleneksel bilgi değerini korumaktadır. Mekânın geleneksel bilgiyi de kapsayan kültürel değişim sürecindeki etkisi yadırganamayacak genel görüşlerdendir. Yayla mekânı aracılığıyla bu bağlamda mekân, cinsiyet ve geleneksel bilgi arasında da doğrudan bir ilinti kurulabilmektedir. Örneğin, somut olmayan kültürel mirasa yönelik ürünlerin birçoğunun kaybolması mekânsal değişimlerle üreticilik boyutunun yok olmasına bağlı olarak ilerlemektedir. Bununla ilişkili olarak Evrim Ölçer Özünel; modernleşmeyle birlikte, köyün toplu kuttören ve geleneklerinin yerini, kentin bireysel gündelik yaşam pratiklerine ve kutsal olandan uzaklaşan yaşam biçimine bıraktığını ifade etmektedir. Özünel’e (2008) göre daha sonraları, gezegendeki küresel hareketlilik, yerel kültürün cemaat anlayışını parçalamıştır; ardından da bu parçalanmış cemaati kesinkes bir bireycilik anlayışıyla karşı karşıya getirerek geçirgenliği karmaşık bir ortam yaratmıştır. Toplumsallığı gerektiren kültürel uygulamalar Özünel’in ifade ettiği “bireycilik” anlayışı içerisinde yer bulmakta zorlanmaktadır. Bu süreç içerisinde Öcal Oğuz’un ifade ettiği gibi; “... Mekânımı kaybeden ve icra edilmeyen eski kültürler yok olmaya başladı” (2007: 32).

Bu görüşlerden hareketle kırsal alandan kentsel alana doğru sosyolojik bir yönelme, sadece yeni kültür, eski kültür gibi bir farklılığı değil; bireylerde kimlik değişimini de açığa çıkarmaktadır. Uzun müddet kırsal alanda yaşamını sürdüren aile bireyleri kırsal yaşamın beraberinde getirdiği birçok toplumsal uygulamanın içerisinde de ister istemez bulunmaktadır. Özellikle Çağlayan yaylası gibi yaylalarda, daha doğaya bağlı bir üretimin olması ritüeli ve toplumsal uygulamayı gerçekleştirmeyi gerekli kılmaktadır. Bu uygulamaları gerçekleştirmek, insanların bireysel tercihi olmayıp oradaki kolektif yaşamın beraberinde getirdiği bir nevi yaşam gerekliliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak mekân değişimiyle birlikte o kolektif yaşamın gerektirdiği toplumsal uygulamalardan uzaklaşan birey, doğal olarak yeni mekânında başka bir kültürel kimliğe bürünmektedir. Bu süreç özellikle kadın kimliği üzerinde daha belirgin olarak görülmektedir. Kırsal alanın ailede bir kadına biçtiği roller ile kentsel alanın o kadına biçtiği roller aynı ölçüde olmamaktadır. Bu çalışma çerçevesinde gözlemlendiği kadarı ile aile bireyi olarak kadın, kırsal alandaki çok yönlü misyonunu bir kenara bırakmakta ve kent alanında bazen rol kaybına uğramakta bazen de yeni roller kazanabilmektedir.

Kırsal alanda anne-baba ve çocuk olarak aile bireyleri arasında iş paylaşımı daha çok fiziksel özelliklerine göre yapılmaktadır. Temel geçim kaynağının hayvancılık ve tarım olduğu kırsal alanda kadın ve erkek ailenin maddi gelirine belirli ölçülerde ortak katılım sağlamaktadırlar. Bu nedenle erkek genel itibarıyla tarla işleriyle ve hayvan bakımıyla ilgilenirken, kadın ise sürece maddi katılımını

varsa inek, koyun sağımı, edinilen sütü işleme, ekmek yapımı, yakacak hazırlaması, kışlık yiyecek ürünlerini hazırlaması halı dokuma, yorgan-yastık yapımı, giyecek dokuma gibi birden çok üretim faaliyetiyle sağlamaktadır. Eğer köyün yaylacılık faaliyeti var ise yaylaya da aile bireylerinden kadınlar gitmekte erkekler köyde tarım işleriyle uğraşmaktadırlar. Yaylada ise kadının sorumlulukları artmakta ve aileden yanında gidebilecek kimse yoksa orada yaşam koşullarıyla tek başına mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Kırsal alanın tüm bu maddi iş yükü görüldüğü üzere erkekten daha çok kadına yüklenmektedir. Kadının kırsal alanda bu çok yönlü iş alanı, onun diğer kadınlarla birlikte hareket etmesini ve aralarında dayanışma kurmasını gerektirmektedir. Tüm bu yaşam koşulları bu nedenle kırsal alanda kentsel alandan daha fazla pratik gerektiren bir sosyal ve kültürel ortam oluşturmakta, bu durum ise kadın ve erkek kimliği üzerinde de mekânsal farklılıklara bağlı olarak bazı değişiklikleri ortaya çıkarmaktadır. Bu alandaki kadının halk bilgisi ve becerisi bu yaşam koşullarına göre gelişmekte ve bu durum kadının o alandaki toplumsal cinsiyet rolünü de belirlemektedir. Bundaki en önemli etken ise ekonomilerinin temel dayanağı olan hayvancılığın ve hayvancılığa bağlı faaliyetin Çağlayan yaylasında tamamıyla kadın sorumluluğunda yürütülüyor olmasıdır. Yukarıda da değinildiği üzere köyde iş yükünü erkekle paylaşan kadının yaylada tüm iş yükünü üzerine alması erkeklerin de bu yöndeki tutumunu değiştirmektedir.

Yaklaşık olarak coğrafi yüksekliği iki bin metreyi bulan Çağlayan yaylasında Temmuz-Ağustos aylarında ortalama iki aylık zaman dilimini kadınlar tek başlarına ya da evin küçük çocuğuyla geçirmektedirler. Tek odalı ve modern yaşama ait araç ve gereçlerin yer almadığı yaylalarda geçirilen zaman dilimi, iklim ve doğa şartları nedeniyle zor bir süreci barındırır. Bu nedenle yaylaya giden kadının o şartlarla başa çıkabilmesi için birçok bilgi ve beceriye sahip olması gerekir. Örnek verilecek olursa:

- Kadının halk hekimliği ve halk baytarlığını bilmesi gerekir. Merkezi yerleşim alanlarından uzak olan yaylalarda her an ilaç veya tedaviye ulaşım imkânı olmamakta, bu durum oradaki kişilerin gerek kendileri için gerek hayvanları için kendi tedavi yöntemlerini kullanma zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır.

- Kendini ve barınağını koruma gereğiyle silah vb. savunma için gerekli araçları kullanabilme kabiliyetine sahip olması gerekir. Yaylada evler fiziki olarak birbirlerine yakın olsa da her evde bir ya da iki birey bulunur. Bununla birlikte buzağılar, evlerin bitişiğinde yer alan küçük bir dam veya danalık adı verilen yerde bulunur. Evdeki birey sayısının azlığı ve yayladaki ahırların kilit vs. gibi koruma sisteminin zayıf olması, hayvan hırsızlığına yol açmaktadır. Bu ve benzeri olumsuz olaylara karşı müdahalede bulunulabilmek için yaylada hemen hemen her kadının kendisini çeşitli yöntemlerle koruma altına alma becerisine sahip olması önem arz eder.

- Süt ürünlerini işleme ve muhafaza edebilme becerisi gerekir. Bugüne değin elektriğin olmadığı yaylalarda doğal olarak ürün üretimi ve muhafazası için elektrikli, ileri teknoloji araç ve gereçler kullanılamamaktadır. Yaylada hayvanlardan edinilen sütü ve eti işleme ve muhafaza etme doğrudan kadının el emeği ve becerisiyle gerçekleştirilmektedir.

-Yüksek plato şartları gereğinde barınma becerisinin olması. Yaylaların coğrafi olarak yaklaşık iki bin yükseklikte yer alması ve yayla evlerinin çatısız, derme, çatma bir yapı olması kadınların barınmalarını sağlayabilmeleri için bazen evlerinin tamir ve düzenlemelerini yapmalarını gerektirir. Bu nedenle barınağında oluşan hasarları giderecek kadar bilgi ve ustalığa sahip olması gerekir.

-Yaylada sosyal ve kültürel ortama uyum sağlama gerekliliği de bulunmaktadır. Üretimin tamamen insan emeğine dayalı olarak gerçekleştiği yaylada, imece usulü iş yapma zorunluluğu ortaya çıkar. Bununla birlikte toplumsal bir varlık olan insanın birçok şekilde diğerlerine duyduğu ihtiyaç, burada komşuluk ilişkilerini güçlü tutmayı ve kadınlar arasında dayanışmayı zorunlu kılar. Kendisine yardıma gelen bir kadına, o kadının kendisi de gerektiği durumlarda desteğini gösterir. Televizyon, radyo gibi teknolojik aletlerin olmaması da kadınların yaylada boş vakitlerini birbirleriyle geçirmelerinde en temel etkidir. Bu durum, yaylada zengin bir sözlü kültür ortamının da oluşmasını sağlar. Bazen hikâyelerin, bazen mesellerin, bazen de anıların anlatıldığı bu ortamlar aynı zamanda informel olarak bilgi, becerilerin aktarıldığı kültürel aktarım alanını ortaya çıkarır. Çağlayan yaylasından derleme yapılan Farizet Uyanık'ın ifadelerinden hareketle yayla mekânının köyden daha farklı kültürel bir alan açtığını görmek mümkündür. Uyanık, yaylaların birbirine yakın olması ve kadınların birbirine gidip gelirken rahatsızlık duyacağı bir kimse olmadığı için kadınların daha rahat hareket ettiklerini ifade etmektedir. Hatta bir araya gelip açık alanda akşamları halay çekip, türküler söyleyip eğlenebilmelerinin yaylanın en güzel tarafı olarak dile getirmektedir.

Yaylada daha doğaya bağlı bir yaşam şeklinin sürdürülmesi birçok arkaik inanışın da bu yaşam şekliyle birlikte sürdürülmesine etki etmektedir. Dolayısıyla yaylada gerçekleştirilen toplumsal uygulamalar ve ritüeller de mekânın sakini olan kadınlar tarafından bilinmekte ve bu geleneksel bilgi kendileri tarafından işlenerek aktarılmaktadır. Yaylada tamamen iklime ve doğaya bağlı olarak sürdürülen yaşam oradaki kadınların da doğayla iç içe olmalarını sağlamaktadır. Otlakların bol olması, hayvanların hastalıklardan korunması için doğadan beklentilerini ritüel ve uygulamalarla dile getirirler. Bu ritüelistik ortamda yer alan bir kadın da doğrudan birçok ritüel ve uygulamanın tanığı hatta uygulayıcısı olmaktadır. Çocukların yaylada bulunan yaşlı kadınların yönlendirmesiyle kuraklıkta veya aşırı yağmurda “godu godu gezdirme”³ gibi yağmur ritüelini gerçekleştirmeleri, kadınların hayvanlarını hastalıklardan korumak için üzerlik yakma gibi uygulamaları bunlara örnektir.

Sonuç

Değişen yaşam şartlarıyla birlikte mekân değişiklikleri olmakta buna bağlı olarak farklı mekânlar farklı kültürel ortamları doğurmaktadır. Yayladan-köye, köyden-kente doğru seyreden sosyolojik hareket, kadının kamusal alandan özel

³ Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde “Dodo gezme”, “çömçe gelin” gibi adlarla da bilinen aşırı yağmura veya kuraklığa dair gerçekleştirilen bu ritüelistik uygulamanın kaynak kişiler tarafından artık yaylalarda “morvet” adı verilen ve annelerine ya da yaylada bulunan yakınlarına yardımcı olan evin küçük çocukların da hane sayısıyla birlikte yaylada azalması nedeniyle uygulamasının neredeyse ortadan kalktığı belirtilmektedir.

alana doğru evrilmesini de beraberinde getirmektedir. Çalışmanın seyrinde görüldüğü üzere yaylada kadınların üretim hareketi gereği aldıkları sorumluluklar toplumsal cinsiyet rollerini artırmaktadır. Bunun yanı sıra yayla mekânında oluşan sosyal ve kültürel çevre de kadınların yaylaya çıkma motivasyonlarını beslemektedir. Bu bakımdan kadınların yaylada bulunma arzuları en başta bu mekânda toplumsal cinsiyet rollerinin çok ötesinde bir misyon edinmelerinden kaynaklanır. Bu sayede kadınlar öz potansiyellerini sergiledikleri yaylayı kendileri için bir gösteri mekânı olarak da görebilmektedirler. Yaylada daha işlevsel kadın kimliğinin ortaya çıkması orada bulunma arzularını bir nevi agoraya çıkma arzularını da artırmaktadır. Dolayısıyla yayla, köylü kadınların toplumsal cinsiyet bağlamında sosyo-kültürel bir mekânı olarak da değerlendirilebilir. Öte yandan kırsal alanda ve özellikle yaylada bilgisinin katma değeri bulunan kadın, kentsel alanda değer bulmayan geleneksel bilgi ve becerisine karşın yeniden nitelik kazanıncaya dek daha öncesinde inşa ettiği temsilini de değiştirmektedir. Bu bilgi ve beceriye başka bir mekânda ihtiyaç duymayan ve artık kendisini kentsel alanda doğanın bir parçası olarak düşünmeyen kadın, kırsal alanda gerekli gördüğü hatta zorunlu hissettiği birçok uygulama ve ritüeli de terk etmektedir. Bu durum yaylanın katılımcı kadınları için mekân bağlamında toplumsal rol kayıplarının da olması demektir.

Tüm bunların sonucunda yayladan, köye, köyden kente kadar sosyolojik hareketlenmenin içinde bulunan kadınlara yönelik farklı bakış açılarıyla da çalışmaların yapılması elzemdir. Azalan mera hayvancılığının neticesinde ise bu kadınların mekân değişikliği ile birlikte iktisadi, sosyal ve kültürel rollerini kaybetmemesini sağlayacak, geleneksel bilgi ve becerisinin değerini bulacağı zemini hazırlamak gerekmektedir. Öte yandan ekonomik, kültürel ve politik olarak birçok değerle yüklü olan kadınların mekân değişimiyle birlikte üretici konumundan tüketici konumuna getirilmesi hem bireysel hem de toplumsal buhranlara yol açabilir. Bu nedenle mekânı değişse de kadının barındırdığı cinsiyet rollerinin ötesindeki deneyimlerinin değerlendirileceği kültür ve ekonomi politikalarının düzenlenmesinde yarar bulunmaktadır. Bunun için de sadece kadınları değil topluluğun bütün fertlerini, kendilerini ifade edebildikleri, tanımlayabildikleri mekân ve işlerle konumlandırması ve ilgili mekân ve faaliyet alanlarında günün getirileriyle donatmak gerekir. Bu sayede bugün için mecburi olan sosyolojik hareketler yavaşlatılarak bunların sosyal ve bireysel psikolojiye olumsuz etki yapması engellenebilir. Böylelikle geleneksel bilgisinin de bulunduğu mekân ve uğraşına entegre edilerek, günün getirileriyle entelektüel birikim fırsatının sağlanacağı kadınların toplumsal kalkınmadaki önemli sorumluluklarını yerine getirmelerinin engelleri daha kolay aşılabılır. Öte yandan ekonomik amaca yönelik sürdürülen ancak son yıllarda gittikçe azalan yaylacılık faaliyetinin, sosyal ve kültürel faydaları da göz önünde bulundurularak sürdürülmesine yönelik teşvikler gerçekleştirilmelidir. Çünkü zor koşullarda sürdürülüyor olsa da mekân ve orada üretilen doğal ürün farklılığıyla yaylacılık, kamusal alana bir kültürel çeşitlilik de sunmaktadır. Başka disiplinlerin muhtevasına girecek yaylacılığın gerçekleştirilmesine yönelik sosyal ve fiziki engeller tespit edilip, yaylaların sürdürülebilmesi için maddi ve gayri maddi imkânların sağlanması da bu hususta önem arz etmektedir.

Kaynak Kişiler

- 1- Farizet UYANIK, Merkez Çağlayan Köyü/ Kars 1950, İlkokul Mezunu,
- 2- Gülşah **MANAP**, Merkez Çağlayan Köyü/ Kars 1972, İlkokul Mezunu,
- 3- Gültaç ALTUNSAK, Merkez Çağlayan Köyü/ Kars 1961, İlkokul Mezunu,
- 4- Hülya ALTUNSAK, Merkez Çağlayan Köyü/ Kars 1976, İlkokul Mezunu,
- 5- Hülya ORAN, Merkez Çağlayan Köyü/ Kars 1950, 1982, İlkokul Mezunu,
- 6- Keziban ORAN, Merkez Çağlayan Köyü/ Kars 1950, 1944, İlkokul Mezunu,
- 7- Makbule MANAP, Merkez Çağlayan Köyü/ Kars 1960, İlkokul Mezunu,
- 8- Nuran TEKÇE, Merkez Çağlayan Köyü/ Kars 1964, İlkokul Mezunu,
- 9- Sebahat TEKÇE, Merkez Çağlayan Köyü/ Kars 1957, İlkokul Mezunu,
- 10- Sema ALTUNSAK, Merkez Çağlayan Köyü/ Kars 1978, İlkokul Mezunu,

Kaynakça

- Akbaş Arpacı, Ekin. (2019), *Kadın Bedeni, Mekân ve Hareket*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Alkan, Ayten. (2013), “Giriş: Cinsiyet Dinamiklerinin Peşinden”, *Cins Cins Mekân*, (Editör: Ayten Alkan), Varlık Yayınları, İstanbul, s. 7-15.
- Butler, Judith. (2014), *Cinsiyet Belası*, Metis Yayınları, İstanbul.
- Doğanay, H. ve Coşkun, O. (2013), “Türkiye Yaylacılığındaki Değişme Eğilimleri ve Başlıca Sonuçları”, *Eastern Geographical Review*, 18 (30).
- Donovan, Josephine. (2010), *Feminist Teori*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Emiroğlu, Mecdî. (1977), *Bolu'da Yaylalar ve Yaylacılık*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Gür, Faik. (2016), “Bir Tütün Köyünde Tarımsal Dönüşüm ve Kadın Emeği”, *folklor/edebiyat*, cilt:22, sayı:86, 2016/2.
- Kaplan, Zehra. (2021), *19. Yüzyıl Türk Romanında Annelik Olgusu (1870-1900)*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri.
- Kutlu, Muhtar. (1987), *Şavaklı Türkmenlerde Göçer Hayvancılık*, Sevinç Matbaası, Ankara.
- Lefebvre, Henri, (2014), *Mekânın Üretimi*, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Oğuz, M. Öcal, (2007), “Folklor ve Kültürel Mekân”, *Millî Folklor*, Yıl 19, S. 76. s. 30-32.

Özünel Ölçer, Evrim. (2008), “Folklorda Yeni Sıçramalar: Kuantum Folklore”, *Millî Folklor*, s. 79, s. 6-13.

Plumwood, Vol, (2004), *Feminizm ve Doğaya Hükmetmek*, Metis Yayınları, İstanbul.

Polat, Fecri, (2011). *Doğu Anadolu Yayla Kültürü ve Yayla Mimarisi*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale.